

'KNAP LASTIG, LASTIG KNAP'

PROF.MR. JANNES EGGENS (1891-1964)

Tom Booms*

'Meijers en Scholten worden door velen als de grootste civilisten van de twintigste eeuw beschouwd. Vraagt men naar de drie grootsten, dan wordt de naam van Eggens vaak aan dit tweetal toegevoegd.¹ Maar wie was die Eggens dan? Een overzicht van de persoon en zijn werk.

1 In de tijdmachine

Voor veel privaatrechtstudenten zullen de namen van Paul Scholten en Eduard Maurits Meijers waarschijnlijk wel een belletje doen rinkelen. Hun namen worden, als schrijver van het eerste 'Algemeen deel' uit de Asser-serie respectievelijk vormgever van ons huidige Burgerlijk Wetboek, ook vandaag de dag nog in het onderwijs genoemd. Voor Jannes Eggens (1891-1964) ligt dat anders. Deze auteur is, sinds zijn dood 50 jaar geleden, stilletjes naar de achtergrond verdwenen. Dat is zonde, want als geen ander heeft hij laten zien hoe een jurist altijd tot een rechtvaardige oplossing kan komen. In dit artikel stappen we daarom in de tijdmachine voor een kennismaking met Eggens. Onze tijdmachine heeft drie knoppen: 50 jaar geleden, 75 jaar geleden en 100 jaar geleden. We beginnen met die laatste...

Jannes Eggens heeft als geen ander laten zien hoe een jurist altijd tot een rechtvaardige oplossing kan komen

1.1 100 jaar geleden

...ZAP! In een statig pand aan het Utrechtse Janskerkhof zien we Jannes Eggens staan, 23 jaar oud, strak in het pak en behangen met de bestuurspenning van het Utrechtsch Studenten Corps. Als rector van de senaat is het zijn taak om leiding te geven aan de vereniging. Daarvoor blijkt Eggens in de wieg te zijn gelegd. Hij combineert een sterk autoritaire uitstraling en een nog sterkere mening met het vermogen om fantastische redevoeringen te houden en stukken te schrijven.² Hier zien we gelijk al de tegenstelling die Eggens zijn leven lang in zich zal dragen: hij is 'knap lastig, lastig knap'.³ Geroemd wordt Eggens om zijn juridische kennis, gevreesd

om zijn lastige karakter. In 1914 is dat tweede al wel aanwezig, aan het eerste wordt door Eggens gewerkt. Hij neemt deel aan de Juristen-leesvereniging en de Juridische Faculteit van het corps en zorgt er in die hoedanigheden onder andere voor dat hoogleraren worden uitgenodigd om te komen spreken en dat het corps juridische boeken aanschaft voor de leden. Zijn presentatievaardigheden oefent Eggens bij de toneelclub van het corps. Binnen al deze organen heeft hij – uiteraard, zou je bijna zeggen – de leiding.

Geroemd wordt Eggens om zijn juridische kennis, gevreesd om zijn lastige karakter. In 1914 is dat tweede al wel aanwezig, aan het eerste wordt door Eggens gewerkt

Na zijn bestuursjaar werkt Eggens in rap tempo door aan zijn carrière. Omdat de Eerste Wereldoorlog aan de gang is, wordt hij in 1915 gemobiliseerd. Ondertussen legt hij het examen voor kandidaat-notaris af, gevolgd door het examen rechtsgeleerdheid (1916) en een promotie op stellingen in de rechtsgeleerdheid (1917).⁴ Na zijn opleiding combineert hij een baan op het Hoog Militair Gerechtshof met zijn werk als privaatdocent voor studenten die het staatsexamen notariaat moeten gaan afleggen. In zijn werkzaamheden als docent zien we weer de hem kenmerkende tegenstelling. Wat opvalt is de hoge kwaliteit van het college dat door Eggens – voor deze tijd zeer ongebruikelijk – op een sterk persoonlijke manier wordt gegeven.⁵ Voor veel studenten is dat een openbaring, voor een enkeling een kwelling; de student die het niet helemaal begrepen heeft, krijgt dat in niet mis te verstane bewoordingen van Eggens te horen.

- * Mr.drs. T.E. Booms is als promovendus verbonden aan het Onderzoekcentrum Onderneming & Recht van de Radboud Universiteit Nijmegen.
- 1 E.H. Hondius, 'Jannes Eggens (1891-1964)', in: T.J. Veen & G.C.J.J. van den Bergh (red.), *Zestig juristen: bijdragen tot een beeld van de geschiedenis van de Nederlandse rechtswetenschap*, Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink 1987, p. 261.
- 2 M.L. Hendrikse, 'Eggens als student', in: H.C.F. Schoordijk & J.M. Smits, *Eggens bundel: een selectie uit het werk van Jannes Eggens*, Overveen: Belvédère 1998, p. 45. In deze bundel (hierna: *Eggens bundel*) is een groot aantal teksten van en over Eggens opgenomen.
- 3 A.A. van Everdingen, 'Eggens als grootvader en dichter', *Eggens bundel*, p. 62.
- 4 Om de meesters titel te verkrijgen was het tot 1921 nodig om te promoveren. Dat kon, zoals nu ook nog gebeurt, op een geschreven proefschrift, maar het was ook mogelijk om te promoveren door een aantal door de kandidaat aangedragen stellingen te verdedigen.
- 5 W.M. Peletier, 'Jannes Eggens 1891-1964', in: J. Charité & I. Schöffers (red.), *Biografisch woordenboek van Nederland. Deel 1*, 's-Gravenhage: Martinus Nijhoff 1979.

Niet alleen zijn studenten krijgen van Eggens de wind van voren als ze er blijk van geven het recht niet te begrijpen. Eggens begint artikelen te schrijven, waarin hij uitlegt hoe het recht in elkaar zit – en vooral ook hoe het niet in elkaar zit.⁶ Gezien zijn notariële interesse schrijft Eggens meestal voor het Weekblad voor Privaatrecht, Notariaat en Registratie (WPNR). Vanaf 1927 maakt hij deel uit van het landelijk bestuur van de Broederschap der Candidaat-Notarissen en de redactie van het WPNR. Hoewel hij ook optreedt als advocaat en rechter-plaatsvervanger, lijkt een carrière als notaris voor de hand te liggen.

De tijdmachine is voldoende opgeladen om naar een ander tijdvak te springen, dus we drukken nu op de knop '75 jaar geleden'...

Niet alleen zijn studenten krijgen van Eggens de wind van voren als ze er blijk van geven het recht niet te begrijpen. Eggens begint artikelen te schrijven, waarin hij uitlegt hoe het recht in elkaar zit – en vooral ook hoe het niet in elkaar zit

1.2 75 jaar geleden

ZOINK! We zijn niet alleen een heel stuk in de tijd verplaatst, maar ook op de landkaart. We bevinden ons op de Jalan Buntu Gambir, een klein, doodlopend straatje in het centrum van Batavia (het tegenwoordige Jakarta). Op de veranda van een statig koloniaal huis zien we Eggens zitten met zijn vrouw en drie kinderen, terwijl het personeel het diner opdient. Het is 1939 en Eggens woont sinds vier jaar met zijn gezin in Nederlands-Indië (het huidige Indonesië). Hij heeft vijf jaar geleden – zeer ongebruikelijk – de koninklijke benoeming tot notaris afgeslagen, waarmee zijn carrière een flinke knauw leek te krijgen. Een aanstelling als hoogleraar aan de Rechtshoogeschool te Batavia een jaar later bracht echter redding. Deze aanstelling heeft Eggens vooral te danken aan zijn indrukwekkende lijst van publicaties in de voorgaande jaren, waaruit een brede juridische interesse blijkt.⁷ Het leven in Batavia is goed. Eggens doceert, de kinderen gaan naar school en vinden een baan, het gezin maakt fijne vakanties en leert veel andere Nederlanders in 'de Oost' kennen.⁸ Aan dat gelukzalige leven komt een einde met het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog. Berichten over de Duitse inval in Nederland en de dreigende invasie van de Japanners in Nederlands-Indië beheersen het nieuws. Eggens houdt, vlak voor de daadwerkelijke aanval van de Japanners, een rede aan de universiteit waarin hij duidelijk laat blijken dat hij de Nederlandse zaak een warm hart toedraagt.⁹ Als de Japanners binnenvallen, ontkomt hij ternauwernood. De Nederlandse regering in ballingschap heeft hem nodig in Londen en stuurt een vliegtuig om hem op te halen, dat tussen de kogelregens van de binnenvallende troepen door het luchtruim weet te bereiken. Zijn gezin moet Eggens in Batavia achterlaten; zij brengen de bezetting door in een interneringskamp.

In Londen werkt Eggens voor de Nederlandse regering aan wetgeving voor na de bevrijding van Nederland.¹⁰ Na de bevrijding moesten immers veel vragen worden behandeld die van vermogensrechtelijke aard waren. Bijvoorbeeld: konden Joden die hun bezittingen gedwongen moesten verkopen hun eigendom terugkrijgen? Wat als de nieuwe eigenaar de goederen te goeder trouw had gekocht? Eggens ontwikkelde een systeem van herstelrecht dat uitging van veel vrijheid voor de rechter, die op basis van redelijkheid en billijkheid diende te beslissen. Ook hier zien we de tegenstelling die Eggens in zich draagt weer de kop doen opsteken: door veel naoorlogse juristen wordt de door Eggens ontwikkelde wetgeving geroemd,¹¹ maar de leden van de commissie die onder zijn leiding stond hadden het niet gemakkelijk met zijn opvliegende karakter.¹²

De tijdmachine is inmiddels weer opgeladen – tijd voor de volgende sprong!

Eggens ontwikkelde een systeem van herstelrecht dat uitging van veel vrijheid voor de rechter, die op basis van redelijkheid en billijkheid diende te beslissen

1.3 50 jaar geleden

FLITS! Op de Van Alkemadelaan te Den Haag heerst een bedrukte stemming. Zojuist is Jannes Eggens na een langdurig, pijnlijk ziekbed overleden. Verschillende bekende juristen zullen in de komende dagen een *in memoriam* publiceren.¹³ De reden dat Eggens in Den Haag is komen te wonen hangt samen met zijn werkzaamheden tijdens de laatste 25 jaar van zijn leven. Direct na de oorlog werd hij hoogleraar in Utrecht aan de Indologische faculteit (1946-1954).¹⁴ Dat geen aanstelling volgde aan een 'echte' rechtenfaculteit zal voor Eggens een teleurstelling zijn geweest. Die aanstelling volgde later nog wel aan de Universiteit van Amsterdam (1958-1961). De wetenschappelijke nalatenschap uit de laatste jaren van Eggens wordt echter in grote mate gevormd door zijn werk in twee andere functies die hij na de oorlog in Den Haag bekleedde: die van advocaat-generaal bij de Hoge Raad (1950-1958) en als lid van het 'driemanschap' dat na de dood van Meijers de voltooiing van het nieuwe (huidige) Burgerlijk Wetboek op zich nam (1954-1958). In deze laatste functie openbaarde zich wederom de moeilijkheid die Eggens – ondanks (of wellicht juist dankzij) zijn intelligentie – had om met anderen samen te werken. Hij verliet het driemanschap zonder dat het werk was voltooid.¹⁵

De periode als A-G en de periode als hoogleraar in Amsterdam zijn voor Eggens de gelukkigste geweest. In deze functies kreeg hij de erkenning die hem in eerdere jaren niet ten deel was gevallen

- 6 Om zijn eerste recensie is Eggens zelfs een proces aangedaan. Zie J.M. Smits, 'Eggens als recensent', *WPNR* 1997, p. 83 e.v.
- 7 Vooral Eggens' bewerkingen van bekende handboeken trekken de aandacht: de *Ontwerpen van Notariele akten* van J.P.W. Schermer, waarvoor Eggens het gedeelte over pandrecht en hypotheek herschrijft; het handboek *Huwelijksgoederen- en erfrecht* van J.G. Klaassen, dat hij totaal bewerkt; en de *Verklaring van het Burgerlijk Wetboek* van N.K.F. Land, waarvoor hij het bewijsrechtelijke gedeelte herschrijft. Bekende artikelen uit deze periode zijn 'Het recht van bezit kan niet als zoodanig overgedragen worden', in *WPNR* 1929, p. 229-232, 241-245 en 'Samenvatting van momenten in rechtshandelingen', *Eggens bundel*, p. 108-134.
- 8 Over het leven van de familie is te lezen in de dagboeken van Eggens' dochter, C.J. Eggens, die in te zien zijn via het 'geheugen van Nederland': www.geheugenvannederland.nl, zoeken op 'Eggens'.
- 9 J. Eggens, *Het 'misbruik van recht' en de vrijheid*, Batavia: J.B. Wolters 1941.
- 10 Zie voor een overzicht van de tot stand gebrachte wetgeving: J. Eggens, *Nederlands recht in oorlogstijd*, Londen: The Netherlands Publishing Company 1945.
- 11 J.Ph. Suijling, 'Grondwet, wetsbesluit en gerechtigheid', *RM Themis* 1950, p. 380; Smits 1997, p. 80; H.C.F. Schoordijk, 'Eggens en zijn werk', *Eggens bundel*, p. 21; K. Meijer, *E 100 en de naoorlogse rechtspraak met betrekking tot onroerend goed* (diss. Rotterdam), Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2008, p. 254. Er is ook kritiek: zie bijvoorbeeld W.J. Veraart, *Ontrechting en rechtsherstel in Nederland en Frankrijk in de jaren van bezetting en wederopbouw* (diss. Rotterdam), Alphen aan den Rijn: Kluwer 2005, p. 527.
- 12 L. de Jong, *Het Koninkrijk der Nederlanden in de tweede wereldoorlog* (deel 9-2), 's-Gravenhage: Martinus Nijhoff 1979, p. 1292.
- 13 A. Pitlo, 'Door overtuiging gedragen arbeid', *Eggens bundel*, p. 29-31; G.E. Langemeijer, 'Dienaar der Rechtswetenschap', *Eggens bundel*, p. 32-38.
- 14 Een faculteit die werd gesponsord door de Nederlandse olie-industrie, en studenten moest doordringen van de Nederlandse belangen in Nederlands-Indië.

Eggens (de nors kijkende jongen in het midden van de zittende rij) met het Koninklijk Utrechtsch Studenten Tooneel op een dak in Utrecht met op de achtergrond de Buurkerk en de Dom Foto © Privécollectie

15 T.J. Veen, "En voor berisping is hier ruime stof". Over codificatie van het burgerlijk recht, legis-tische rechtsbeschouwing en herziening van het Nederlandse Privaatrecht in de 19e en 20e eeuw, bijlage bij *Pro Memorie* 2001, 3.2, p. 42; E.O.H.P. Florijn, *Ontstaan en ontwikkeling van het nieuwe Burgerlijk Wetboek* (diss. Maastricht), Maastricht: Universitaire Pers Maastricht 1995, p. 179.

16 De bekendste onder deze 'adepten' is ongetwijfeld Herman Schoordijk, tegenwoordig emeritus hoogleraar aan de Tilburg University.

17 Schoordijk 1998, p. 27; M. Storme, M. de Theije & B. Delbecke, 'Wouter Snijders: interview met de vader van het nieuwe vermogensrecht', in: *Prominenten kijken om, Pro Memorie* 2004, 6.1-2, p. 122.

De periode als A-G en de periode als hoogleraar in Amsterdam zijn voor Eggens de gelukkigste geweest. In deze functies kreeg hij de erkenning die hem in eerdere jaren niet ten deel was gevallen. De taak van A-G was voor een individualist als Eggens een fantastische gelegenheid om het recht in de praktijk te sturen. Het hoogleraarschap in Amsterdam was een laatste mogelijkheid om nog éénmaal zijn gedachtegoed uit te dragen voor een jongere generatie juristen. Het is vooral aan degenen die in die jaren college bij Eggens volgden te danken dat zijn gedachtegoed nog voortleeft.¹⁶

2 Het gedachtegoed van Jannes Eggens

Gezien de waardering die Eggens ten deel viel, vooral tegen het einde van zijn leven, is het enigszins bevreemdend dat zijn naam vandaag de dag nog maar zelden valt. Als hij daadwerkelijk één van de drie grootste civilisten van de afgelopen eeuw is geweest, dan was hij in ieder geval degene met de slechtste PR-afdeling. Hoe valt het verschil tussen

de hoge status van Eggens vijftig jaar geleden en zijn betrekkelijke onbekendheid vandaag de dag te verklaren? En betekent die onbekendheid ook dat het werk van Eggens uiteindelijk niet meer relevant is voor het huidige recht?

Hoe valt het verschil tussen de hoge status van Eggens vijftig jaar geleden en zijn betrekkelijke onbekendheid vandaag de dag te verklaren?

2.1 De betrekkelijke onbekendheid van Eggens vijftig jaar later

Dat de naam Eggens vandaag de dag nog maar weinig valt, anders dan die van bijvoorbeeld Scholten en Meijers, lijkt het resultaat van een samenspel van factoren. Een eerste factor ligt in het grillige academische levenspad van Eggens; uiteindelijk is hij maar drie jaar hoogleraar geweest aan een juridische faculteit. Andere hoogleraren waren al jaren verbonden aan een faculteit en hadden de tijd om een groep wetenschappers om zich heen te verzamelen die hun werk konden voortzetten. Eggens heeft nooit op deze manier met een nieuwe generatie juristen kunnen samenwerken. Het is overigens de vraag of dat een succesvolle onderneming zou zijn geworden.

Als tweede factor kunnen immers de verhalen genoemd worden die over Eggens' lastige karakter de ronde deden. Hij stond niet bekend als iemand bij wie je graag zou promoveren.¹⁷ Hetzelfde gold voor het discussiëren over het recht. Hiermee isoleerde Eggens zichzelf en – ongetwijfeld ongewild – ook zijn standpunten.

Een derde factor die genoemd dient te worden is dat het werk van Eggens verre van toegankelijk is. Dit komt zowel doordat het werk erg gefragmenteerd is, als dat de teksten zelf niet gemakkelijk te lezen zijn. Ten aanzien van dat eerste is het belangrijk te weten dat Eggens nooit een eigen handboek heeft geschreven; zijn denkbeelden zijn vooral te vinden in wetenschappelijke artikelen, de beantwoording van rechtsvragen, zijn conclusies als A-G en de bijdragen en herzieningen aan de boeken van anderen. De boeken die Eggens voor anderen bewerkte en herzag zijn thans geen standaardwerken (meer), zoals de Asser-serie dat wel is. Wie nu een tekst van Eggens wil lezen, zal daarom op zoek moeten in een bibliotheek, omdat de teksten niet digitaal beschikbaar zijn. Door de versnippering van het werk van Eggens is het lastig om zijn denken op een systematische manier te begrijpen, zoals dat bij bijvoorbeeld Paul Scholten (via zijn 'Algemeen Deel') of Eduard Meijers (via zijn 'Algemene Begrippen' en de toelichting op het Burgerlijk Wetboek) wel kan.

Een echte Eggens-tekst™ kent een aantal elementen die het voor de lezer moeilijk maken om de bedoeling van de schrijver te doorgronden

Het begrip van Eggens' werk wordt, zoals gezegd, nog extra bemoeilijkt doordat zijn werk niet gemakkelijk te lezen is. Dat komt soms door de onderwerpkeuze, maar vaak ook door de schrijfstijl die Eggens hanteert. Een echte Eggens-tekst¹⁸ kent een aantal elementen die het voor de lezer moeilijk maken om de bedoeling van de schrijver te doorgronden.

Het eerste element is het gebruik van extreem lange zinnen, waarbij meerdere gedachten in één zin lijken te worden geplaatst door het gebruik van tegenstellingen. Zie bijvoorbeeld de volgende zin, uit een artikel waarin Eggens zich uitlaat over de vraag of het bezit van een zaak als zodanig kan worden overgedragen:

'Maar nimmer kan men bezit, dat (later) iets anders zal (of kan) blijken te zijn dan het (nu) schijnt te zijn (nl. eigendom), als zoodanig (als bezit) overdragen, d.w.z. door (nu) te doen blijken dat het niet is wat het (nu) zou moeten schijnen te zijn, om (wellicht later te blijken) te zijn wat het is (nl. bezit "als eigendom")'.¹⁹

Nog een voorbeeld is de volgende zin over de verhouding tussen bewijs en rechtsvinding door de rechter:

'En daarmee is tevens gezegd dat die afhankelijkheid niet een eenzijdige afhankelijkheid is, maar een wederkerige; dat dus 's rechters oordeel niet – eenzijdig – door "het bewijs" wordt bepaald, doch dat – omgekeerd – "het bewijs" (d.w.z. de juridische betekenis der bewijsmiddelen) evenzeer bepaald wordt door het oordeel – het "doelbewust handelen" – van den rechter, zodat deze "bepaling" – dit bepaald worden – een wederkerig bepaald worden betekent: "het bewijs" en "het oordeel van den rechter" bepalen elkander in wederkerigheid, omdat het oordeel van den rechter afhankelijk is van wat "hem wordt bewezen", maar omgekeerd hetgeen "hem (werkelijk) wordt bewezen", ook afhankelijk is van zijn (waarderend bepalend) oordeel daarover.'¹⁹

Het tweede element van Eggens' schrijfstijl valt ook te zien in de bovenstaande twee zinnen: het gebruik van gedachtestreepjes, aanhalingstekens, haakjes en cursivering, waarmee Eggens de lange, complexe zinnen voor de lezer in kleinere stukjes breekt. Hiermee probeert hij niet alleen het 'ritme' van de zin te dicteren, maar wil hij ook de nadruk leggen op de betekenis van woorden zoals hij ze zag. Volgens Eggens is een woord 'als een kameleon, dat, voor zover dit nodig is en in zijn vermogen ligt, de kleur aanneemt van zijn omgeving, maar – dat anders dan het kameleon – omgekeerd ook zijn omgeving kan kleuren'.²⁰ Het gebruik van woorden om de omgeving in te kleuren is goed te zien wanneer Eggens woorden door middel van een koppelteken of cursivering extra betekenis geeft. Zo spreekt hij in zijn werk over het bewijsrecht over het verschil tussen *rechtsfeiten* en *rechtsfeiten*.²¹ In een artikel over het uitleggen van testamenten spreekt hij over 'uit-leg' als het tegenovergestelde van 'in-leg', waarbij dat laatste staat voor hetgeen de erflater 'in' zijn testament heeft willen 'leggen' en het eerste voor hetgeen de rechter 'uit' de in het testament gelegde wensen moet afleiden.²² Door dit soort kunstgrepen vereist het lezen van een Eggens-tekst een voortdurende oplettendheid van de lezer.

2.2 Relevantie van Eggens voor het huidige recht
Dat Eggens niet meer dagelijks genoemd wordt, wil niet zeggen dat zijn denkbeelden niet meer relevant zijn voor de jurist van vandaag de dag. Natuurlijk is

een deel van zijn werk achterhaald.²³ Toch kan het erg nuttig zijn om stukken van Eggens te lezen, vanwege de manier waarop Eggens tot zijn standpunten komt.

Sterk samengevat was het Eggens' bedoeling om het recht – dat versplinterd was over een groot aantal onderscheiden leerstukken – te zien als een groter geheel, waarbij alle leerstukken met elkaar in verband moesten worden gedacht

Eggens' werk is sterk doorsemd van de methode die hij aan al zijn juridisch denken ten grondslag legde. Deze methode was gebaseerd op de ideeën van de Duitse filosoof Hegel, die door Eggens naar het privaatrecht werden vertaald. (Te) sterk samengevat was het Eggens' bedoeling om het recht – dat versplinterd was over een groot aantal onderscheiden leerstukken – te zien als een groter geheel, waarbij alle leerstukken met elkaar in verband moesten worden gedacht.²⁴ In dat grote geheel moest uiteindelijk elke concrete norm getoetst worden aan het grotere principe van gerechtigheid.²⁵ In Eggens' redeneringen wordt – hoe de wet ook luidt – *altijd* de meest rechtvaardige uitkomst gevonden. Achteraf kan misschien gezegd worden dat Eggens met zijn methode het merendeel van zijn tijdgenoten twee stappen vooruit was: de eerste stap door véél meer dan anderen te werken met open normen, de tweede door voor het invullen van die open normen al een gedachtekader klaar te hebben. Dit gedachtekader vormde hij door het leerstuk dat op een bepaalde casus van toepassing was tweevoudig te analyseren: eerst door het leerstuk in verband te brengen met andere leerstukken, vervolgens door te bekijken hoe de leerstukken zich ontwikkeld hebben in het verleden, het heden en – waar voorzienbaar – in de toekomst.²⁶ Het recht is voor Eggens altijd in beweging en het interpreteren van het recht moet met die beweging rekening houden.

De 'methode-Eggens' vergt behoorlijk wat van een jurist, omdat deze eigenlijk het hele recht (in verleden, heden en toekomst!) moet overzien om tot een juiste interpretatie te komen

Dat klinkt allemaal nogal ingewikkeld en dat is het waarschijnlijk ook. De 'methode-Eggens' vergt behoorlijk wat van een jurist, omdat deze eigenlijk het hele recht (in verleden, heden en toekomst!) moet overzien om tot een juiste interpretatie te komen. Nu was Eggens iemand met wie geen normaal gesprek te voeren was, omdat hij over niets anders dacht dan het recht.²⁷ Voor een doorsnee jurist is een derge-

18 J. Eggens, 'Het recht van bezit kan niet als zoodanig overgedragen worden', *WPNR* 1929, p. 232. Zie over de invloed van dit artikel J.E. Jansen, 'Enige opmerkingen over levering en bezitsverschaffing van onroerende zaken', *RM Themis* 2008, p. 19-25.

19 J. Eggens, 'De beginselen van het burgerlijk bewijs' (Preadvies Nederlandse Juristen Vereniging 1951), *Eggens bundel*, p. 412.

20 J. Eggens, 'Uitleg van uiterste wilsbeschikkingen', *Eggens bundel*, p. 383.

21 J. Eggens, 'Van Bewijs' (Inleiding bij Land-Eggens, Verklaring van het Burgerlijk Wetboek), *Eggens bundel*, p. 528.

22 J. Eggens, 'Uitleg van uiterste wilsbeschikkingen', *Eggens bundel*, p. 384, voetnoot 2.

23 Bijvoorbeeld de mening van Eggens dat de faillissementscurator de vertegenwoordiger is van gezamenlijke schuldeisers: J. Eggens, 'Over de vertegenwoordigingspositie van den faillissementscurator', *Eggens bundel*, p. 257-263. Zie voor de huidige opvatting: S.C.J.J. Kortmann & N.E.D. Faber, 'De faillissementscurator: vertegenwoordiger of niet?', in: S.C.J.J. Kortmann e.a. (red.), *De curator, een octopus*, Deventer: W.E.J. Tjeenk Willink 1996, p. 139-172.

24 Voor een meer uitgebreide bespreking: zie J.M. Smits, 'J. Eggens (1891-1964)', in: C.J.H. Jansen, J.M. Smits & L.C. Winkel (red.), *16 juristen en hun filosofische inspiratie*, Nijmegen: Ars Aequi Libri 2004.

25 Schoordijk 1998, p. 17.

26 Smits 2004, p. 82.

27 Zie het interview met Adriaan Pitlo in J.M. van Dunné, P. Boeles & A.J. Heerma van Voss (red.), *Acht civilisten in burger*, Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink 1977, p. 225.

28 J. Eggens, 'Iets over den samenhang van verbintenissen uit onrechtmatige daad met die uit andere oorzaken', *Eggens bundel*, p. 81.

29 HR 18 juni 1982, *NJ* 1983/723 (*Plas/Valburg*).

30 HR 16 maart 1933, *NJ* 1933/791 (*Dordtse auto-garage*).

- 31 J. Eggens, 'De retentor en art. 2014 B.W.', *Eggens bundel*, p. 135-149.
- 32 Eggens 1941, p. 11-12.
- 33 HR 17 april 1970, *NJ* 1971/89 (*Kuipers/De Jongh; Grensoverschrijdende garage*).
- 34 A.-G. Eggens, conclusie voorafgaand aan HR 11 december 1953, *NJ* 1954/115 (*Stafmateriaal*).
- 35 HR 15 november 1991, *NJ* 1993/316 (*Dépex/ Curatoren Bergel*).
- 36 A.-G. Eggens, conclusie voorafgaand aan HR 27 juni 1952, *NJ* 1953/564 (*Loorbach q.q./Van Streun*).
- 37 M.J.M. Franken, 'Verificatie van vorderingen – Redelijkheid en billijkheid tussen schuldeisers onderling: een gemiste kans?', in: N.E.D. Faber e.a. (red.), *De bewindvoerder, een octopus*, Deventer: Kluwer 2008.
- 38 Om het de beginnende lezer iets gemakkelijker te maken zich door de teksten van Eggens heen te worstelen verschijnt binnenkort een bundel onder de titel *Een man een man, een woord een woord*, waarin een selectie van de werken van Eggens wordt becommentarieerd door vooraanstaande hedendaagse juristen.

lijke aanpak misschien te hoog gegrepen. Toch, of misschien juist daarom, is het interessant om te zien hoe Eggens het er zelf van af bracht bij het toepassen van zijn methode. De gedachten van Eggens zijn vaak verrassend actueel. Vooral op het gebied van de open normen en de werking van rechten tegenover verschillende partijen (misbruik van recht, driepartijenverhoudingen, derdenbescherming, relativiteit) heeft Eggens interessant gedachtegoed achtergelaten. Het gaat te ver om hier een complete analyse te maken van het werk van Eggens. Daarom wordt, ter illustratie, volstaan met een paar voorbeelden van rechtsontwikkelingen die hij door het toepassen van zijn methode heeft voorzien:

- In 1923 betoogde Eggens dat het onrechtmatig zou kunnen zijn om lopende onderhandelingen af te breken.²⁸ De Hoge Raad volgde in 1983 in het bekende arrest *Plas/Vauburg*.²⁹
- In 1934 schreef Eggens (in afwijking van de destijds geldende leer³⁰) dat een retentierecht ook moet worden kunnen ingeroepen tegen een derde met een ouder recht, mits de retentor te goeder trouw is.³¹ Sinds 1992 is dit geldend recht (art. 3:291 lid 2 BW).
- In 1941 schreef Eggens dat aan degene wiens buurman – te goeder trouw – een stukje op zijn grond gebouwd heeft een schadevergoeding toekomt, maar niet het recht afbraak te vorderen van het gebouwde.³² De Hoge Raad volgde in 1970 in het geval van de grensoverschrijdende garage.³³
- In 1953 concludeerde Eggens als advocaat-generaal dat de vraag of een roerende zaak een bestanddeel geworden is van een onroerende zaak mede naar verkeersopvatting (het zogenaamde

'compleetheids criterium') moest worden beantwoord.³⁴ Deze leer is in 1991 door de Hoge Raad bevestigd in het bekende arrest *Dépex/Curatoren Bergel*.³⁵

Voor degene die het lukt zich door de teksten van Eggens heen te slaan, is er kortom genoeg moois te vinden om zich door te laten verrassen

2.3 Conclusie

Verscholen in de moeilijke teksten liggen dus interessante denkbeelden te wachten die ook voor het recht van vandaag de dag nog relevant zijn. Voor kwesties die nog niet zijn opgelost kan het daarom verhelderend zijn te kijken wat Eggens daar ooit over geschreven heeft. Een mooi voorbeeld, waaruit ook Eggens' methodische aanpak blijkt, is te vinden in een conclusie uit zijn tijd als advocaat-generaal. Eggens betoogt daar dat de redelijkheid en billijkheid de onderlinge verhouding tussen de crediteuren in een faillissement moeten bepalen, net zoals dat geldt bij de onderlinge verhouding tussen deelgenoten in een ontbonden huwelijksgemeenschap.³⁶ De Hoge Raad is daarin nog niet gevolgd, maar in de rechtsgeleerde literatuur bestaat daar al nauwelijks twijfel meer over.³⁷ Voor degene die het lukt zich door de teksten van Eggens heen te slaan, is er kortom genoeg moois te vinden om zich door te laten verrassen.³⁸